

УДК 339.922+327

ОСОБЛИВОСТІ Й ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОРЕГІОНІВ ЗА УЧАСТІ УКРАЇНИ

Гарагонич В.В. (Київ)

Вагоме значення для розробки і реалізації стратегії зовнішньої та внутрішньої політики України становить дослідження теорії і практики участі регіонів України у міжрегіональному, транскордонному співробітництві. В інтенсивному розвитку транскордонного співробітництва в Центральній-Східній Європі європейські інституції вбачають ефективне знаряддя превентивної дії зі зняття напруги та попередження можливих конфліктних ситуацій у відносинах між сусідніми державами. Аналіз наукових розробок з цієї проблематики дозволяє зробити кілька висновків. Насамперед, про все ще недостатню кількість і якість комплексних монографічних досліджень з даної тематики. З іншого боку – про наявність значної чисельності публікацій щодо розвитку транскордонного співробітництва і, зокрема, єврорегіонів. У цих дослідженнях виокремлюються роль і значення регіонів у розвитку євроінтеграції, особливості регіональної політики ЄС, проблеми національ-

них меншин у транскордонних взаєминах, аналіз інституційних форм транскордонного співробітництва [13, с. 55].

Опрацювання автором статті значної кількості досліджень з питань єврорегіонів України, вивчення проблематики єврорегіонів у вітчизняній та зарубіжній літературі дає підстави погодитись з Є.Б. Кіш в наступному. По-перше, в лівій частці публікацій вітчизняні дослідники ідеалізують досвід українських єврорегіонів. Спрощено характеризуючи діяльність єврорегіонів України, штучно поєднуючи транскордонну співпрацю міждержавного і міжрегіонального рівнів з благородною метою показу «кращих практик» такої транскордонної співпраці України, це призводить до нівелювання як самої проблематики досліджень, так і закладає непорозуміння суттєвих характеристик дії єврорегіонів.

По-друге, впродовж 2003-2004 років з'являються перші наукові дослідження академічного рівня, в яких не тільки акумулюється

досвід єврорегіонів Європи, але і визначаються конкретні проблеми та рекомендації прагматичного характеру щодо їх розбудови в прикордонній Україні. Цей позитивний «прорив» спричинили видання Інституту регіональних досліджень НАН України і, зокрема, праці Н.А. Мікули [18;19].

Докорінні зрушення в геополітичній ситуації на європейському континенті та зміна статусу західних центральноєвропейських сусідів України після їх вступу до Європейського союзу вимагають розробки і втілення принципово нових підходів до розвитку транскордонного співробітництва України взагалі та єврорегіонів зокрема.

Місце і роль єврорегіонів у сучасній системі міжнародних відносин, яка швидко змінюється, вимагають глибокого наукового вивчення на основі нових методологічних підходів з врахуванням реалій сьогодення і стратегічної перспективи України, синтезу різноманітних аспектів визначальних тенденцій глобального і регіонального розвитку [13, с.116].

Різним аспектам діяльності єврорегіонів присвятили праці вітчизняні і зарубіжні дослідники І.В. Артьомов [1], М.А.Лендел, В.П. Мікловда, О.М.Жулканич [15], О.Г. Чубарь, В.М. Бондаренко [25], Г.В. Станкова [16], І.В.Студеніков [22], А.Ю. Горбовий, О.М.Степанюк [9], Н.М. Буглай [3], І.В.Ілько, М.М. Палінчак, М.О.Лендзел[12], Іштван Сулі-Закар [26] та інші.

Проте, незважаючи на значну кількість публікацій з даної проблематики, питання особливостей і перспектив функціонування єврорегіонів вивчені недостатньо. Тому метою нашої статті саме є заповнення цієї прогалини.

Розбудова нової єдиної Європи без роз'єднуючих кордонів зумовлює особливу актуальність і нове звучання проблематики транскордонного співробітництва, яке включає міжрегіональну та прикордонну співпрацю. Узагальнення досвіду транскордонної співпраці країн-членів ЄС та їх сусідів на всіх рівнях становить важливу базу для реалізації стратегії України щодо вступу до Європейського Союзу.

У відповідності до статті 2 Європейської рамкової Конвенції транскордонного співробітництва між територіальними общинами або властями, прийнятої Радою Європи 21 травня 1980 року в Мадриді, «транскордонне співробітництво» означає будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями, які знаходяться під юрисдикцією двох або декількох договірних сторін, та на укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей. Транскордонне співробітництво здійснюється в межах компетенції територіальних общин або властей,

визначеної внутрішнім законодавством [23, с.65].

Транскордонне співробітництво означає співпрацю суміжних територій сусідніх держав, тобто визначальним є наявність кордону між співпрацюючими територіями. Отже, не можна говорити про транскордонне співробітництво не сусідніх держав [18, с.10]. Цій позиції авторитетного українського дослідника Н.А. Мікули опонують російські автори Д.М.Давидов і В.М.Кузьмін. Так, зокрема, Д.М. Давидов наголошує: «Что касается понятия «трансграничное сотрудничество», то оно употребляется для обозначения всех видов взаимодействия, но в более широком смысле, чем то, которое связано с процессами приграничного сотрудничества, и в рамках, при которых для осуществления различных типов такого рода взаимодействия между акторами **не обязательно наличие непосредственных государственных границ**» (виділено мною. – В. Г.) [10, с.75].

У свою чергу В.М. Кузьмін пише: «Сегодня огромное значение имеет трансграничное сотрудничество, подразумевающее под собой **включение в международное взаимодействие стран, не имеющих общих границ**» (виділено мною. – В. Г.) [14, с.69-70].

У західноєвропейській науковій літературі виділяють три основні види взаємодії з перетином державних кордонів: прикордонне співробітництво (cross-border cooperation), міжрегіональне або транскордонне співробітництво (interregional / transborder cooperation) та транснаціональне співробітництво (transnational cooperation). Кожен з цих типів взаємодії відзначається певною внутрішньою специфікою. Однак правова база тієї ж Російської Федерації для всіх подібних видів взаємодії передбачає використання лише одного визначення – прикордонне співробітництво. Це нівелює відмінності між поняттями «прикордонне співробітництво» і «транскордонне співробітництво» і призводить до помилок у використанні термінів.

По відношенню досліджень в галузі прикордонного і транскордонного співробітництва ця проблема є особливо актуальною, оскільки часто ці терміни ототожнюються. Однак процес розвитку прикордонних і транскордонних відносин в історичній перспективі демонструє різницю між цими поняттями.

І все ж на сучасному перехідному етапі можна погодитися з компромісною пропозицією Н.А.Мікули, яка пропонує для визначення транскордонної та прикордонної співпраці розширити звичне в Україні поняття прикордонної співпраці до суті поняття транскордонної, яке більше використовується у світі, та вживати їх в подальшому як тотожні, якщо інше не буде вказане [18, с.12].

Приєднання України до Європейської

рамкової Конвенції дозволило її адміністративно-територіальним одиницям брати участь у розвитку вищої еволюційної форми транскордонного співробітництва, якою є єврорегіони. У контексті Закону України «Про транскордонне співробітництво» єврорегіон – це організаційна форма співробітництва адміністративно-територіальних одиниць європейських держав, що здійснюється відповідно до дво- або багатовісторонніх угод про транскордонне співробітництво. Прикордонні регіони – це території, на яких проживають спільноти людей, тісно пов'язані різноманітними стосунками, але розділені державними кордонами. Незалежно від політичних систем країн, до яких належать ці спільноти, вони стикаються зі схожими соціально-економічними, соціально-культурними, політичними і законодавчими проблемами. Таким чином, основний принцип міжнародного транскордонного співробітництва полягає в тому, щоб створювати в прикордонних регіонах такі зв'язки і такі договірні відносини, які б сприяли розв'язанню спільних проблем [24, с.8].

Прикордонне та транскордонне співробітництво за сучасними мірками – явище досить нове. Розвитку інтеграційних процесів довго заважали різноманітні бар'єри. І одним з них, часто непереборних для народів-сусідів, які проживали в різних національних державах, був кордон.

У 50-х роках ХХ століття виникла ідея формування певних просторів, які змогли б зосередити в собі всі переваги європейських законодавств, мінімізувавши їх недоліки і протиріччя. Ідея втілювалась у проєкті єврорегіонів, який у якості експериментального стартував у кінці 50-х років і на сьогодні є найбільш «розкрученою» технологією прикордонного співробітництва [14, с.69].

Не можемо не звернути увагу на таку цікаву обставину. Якщо більшість авторів демонструють задрісну єдність щодо створення у 1963 році одного з перших в історії єврорегіону Базилієнсис, то у плані визначення сучасної кількості єврорегіонів у Європі спостерігаємо серйозний різнобій, який, до речі, не має логічного пояснення. Так, чимало дослідників вважають, що на сьогодні на території Європи функціонують понад 50 єврорегіонів [3, с.278; 24 с.,9]. У той же час Н.А. Мікула аргументовано переконує: «на сучасному етапі в Європі налічується, за різними джерелами, від 120 до 183 єврорегіонів, однак деякі з них лише задекларували своє створення» [18, с.17]. Більшість єврорегіонів були створені у 90-х роках минулого століття, однак процес їх формування триває і на початку третього тисячоліття.

Всю сукупність єврорегіонів з метою аналізу їх діяльності і виявлення специфічних особливостей доцільно поділити на кілька груп.

Першу становлять єврорегіони всередині ЄС, другу – єврорегіони між країнами-членами ЄС і їх сусідами – не членами євроспільноти, третю – єврорегіони між постсоціалістичними країнами.

Оскільки предметом нашого дослідження є особливості й перспективи функціонування єврорегіонів за участі України, то для нас особливий інтерес становитиме третя група, хоча після вступу сусідів України – Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії – до ЄС, вони мають усі шанси потрапити у другу групу.

Хоч рівень економічного розвитку та життя населення у єврорегіонах постсоціалістичних країн дуже схожі, однак характерною особливістю цієї групи є низький рівень компетенції регіональних місцевих органів влади, недостатній для самостійного, без втручання держави, вирішення багатьох питань [18, с.23].

Для України проблеми створення й ефективного функціонування єврорегіонів є актуальними не лише тому, що вони виступають у ролі своєрідних локомотивів посилення регіоналізму в Європі та утворення різного роду міжтериторіальних об'єднань, а й через наявність 19 з 25 регіонів зі статусом прикордонних. Нині в Україні діють сім єврорегіонів: «Буг» (Україна, Польща, Білорусь), Карпатський єврорегіон (Україна, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія), «Нижній Дунай» (Україна, Молдова, Румунія), «Верхній Прут» (Україна, Молдова, Румунія), «Дніпро» (Україна, Росія, Білорусь), «Ярославна» (Україна, Росія) та «Слобожанщина» (Україна, Росія) [24, с.10]. Важливо наголосити на тому, що загальною особливістю перших чотирьох є їх функціонування на кордоні з ЄС. У стадії обговорення перебувають проєкти єврорегіонів «Сян» (Львівська область, Україна та Підкарпатське воєводство, Польща) та «Донбас» (Луганська область, Україна та Ростовська область, Росія) [5, с.110]. Проводиться робота щодо створення єврорегіону «Дністер» (Вінницька й Одеська області України та прикордонні області Республіки Молдова), зустрічаються пропозиції і щодо єврорегіонів «Полісся», «Земплін» (Закарпатська область, Україна та Кошицький край, Словаччина) [19, с.266, 272].

Серед рис, які характеризують єврорегіони, головними прийнято вважати наступні:

- географічну, суть якої полягає у тому, що єврорегіон – це територія, яка має конкретне географічне положення;
- політичну – частини цієї теорії знаходяться під юрисдикцією суверенних держав, які мають спільний кордон;
- адміністративну – єврорегіон утворюють прикордонні регіони держав зі спільним кордоном;
- функціональну – єврорегіон є вищою організаційною формою транскордонного співробітництва [25, с.68;9, с.24].

Єврорегіони за участі України, сформовані на її західних кордонах, мають ряд спільних особливостей, зумовлених спільним історичним минулим територій, які до них входять. Більшість країн Східної Європи, чії прикордонні території формують єврорегіони, на початку 80-х років почали проводити політичні та економічні реформи і визначили своєю стратегічною метою інтеграцію до ЄС. Це зумовило необхідність ознайомлення з досвідом країн-членів ЄС з усіх питань соціально-економічного розвитку і їх намагання здійснити трансплантацію інститутів міжрегіонального та транскордонного співробітництва із Західної Європи, прагнучи уникнути можливого їх відторгнення шляхом розробки відповідних заходів, що полегшують їх адаптацію [19, с.246].

Трансплантація інституту єврорегіонів країнами Східної Європи відбувалася у два етапи. На першому єврорегіони формувалися на кордонах з країнами-членами ЄС, а згодом цей процес поширився на інші кордони. У результаті цього досвід, набутий на кордонах з країнами-членами ЄС, переносився на інші прикордонні території. Схожа схема спостерігалася і в Україні. Досвід створення єврорегіонів на західному кордоні (Карпатський єврорегіон, єврорегіони «Буг», «Нижній Дунай» та «Верхній Прут») пізніше став у пригоді при створенні інших єврорегіонів за участі України.

Вважаємо за доцільне зазначити ту обставину, що різні дослідники акцентують увагу на різних особливостях функціонування єврорегіонів. Так, зокрема, О.Г.Чубарь і В.М. Бондаренко наголошують на таких особливостях діяльності єврорегіонів у правовій площині:

- створення єврорегіону не призводить до виникнення нового адміністративно-територіального утворення зі статусом юридичної особи;
- правове регулювання на території кожного з членів єврорегіону здійснюється відповідно до чинного законодавства держави, до якої він належить;
- керівні органи єврорегіону виконують координаційні функції і не мають владних повноважень, а також не можуть підмінювати органи влади, що діють на території кожного з його членів.

У політичному аспекті єврорегіони:

- не діють проти інтересів національної держави;
- не є наддержавними утвореннями;
- у своїй діяльності не підмінюють зовнішньополітичні функції держав, адміністративно-територіальні одиниці яких є членами єврорегіонів.

Ці ж особливості єврорегіонів виділяють В.П.Мікловда та П.Ю.Студеняк [17, с.54-55].

Необхідною умовою ефективного функціонування єврорегіонів є наявність чітко визначених спільних інтересів їх членів, зокрема, у розв'язанні таких проблем:

- зміцнення взаємної довіри та безпеки;
- вироблення спільної стратегії охорони довкілля, використання спільних водних ресурсів;
- вироблення спільної стратегії просторового розвитку транскордонного регіону;
- спільного використання енергетичних ресурсів;
- узгодження розвитку прикордонної інфраструктури;
- розвиток спільної підприємницької та інформаційної інфраструктури;
- ефективного використання людських ресурсів шляхом взаємного визнання їх професійної кваліфікації, створення єдиного ринку праці;
- підтримки спільних місцевих ініціатив органів місцевого самоврядування, громадських організацій [18, с.16].

Один із дослідників єврорегіональної проблематики С.М.Гакман акцентує увагу на тому, що формування єврорегіональних структур у Європейському співтоваристві та у пост-соціалістичних країнах суттєво відрізняються. Якщо для західних країн ключовим словом є **покращення** розвиненої багаторівневої системи взаємин, то для Східної Європи головною метою є **відновлення** співробітництва всіх рівнів на руїнах колишнього СРСР та РЕВ. Якщо спільними тут є загальноєвропейські пріоритети безпеки сталого розвитку та побудови трансєвропейських мереж, то істотно відрізняються рівень ринкових відносин і стартові умови на міждержавному та регіональному рівнях. Принципово відмінними є також стан нормативно-правової бази та вихідної інфраструктури. Тому першочерговими для нових єврорегіонів є спільні проблеми виживання в умовах економічної скрути з одночасною розбудовою основ безпечного соціально-економічного розвитку як для кожного учасника, так і для регіону в цілому [6, с.123].

Говорячи про започаткування єврорегіонів «Верхній Прут» та «Нижній Дунай», С.М. Гакман наголошує, що оскільки ініціатива їх створення належала не самим регіонам, а центральним органам виконавчої влади, то вони є не тільки формою міжрегіонального, а й складовою частиною міждержавного транскордонного співробітництва.

Ще однією особливістю єврорегіону «Верхній Прут» є те, що він утворився на ґрунті багаторічної традиції міжрегіонального співробітництва адміністративно-територіальних одиниць, які формують транскордонну конструкцію. Партнерські зв'язки Чернівецької області з

повітами Румунії Сучавським – було започатковано в середині 60-х років, з Ботошанським – з 1992 року і здійснювалися вони на основі двосторонніх протоколів про співробітництво [6, с.125].

На думку Н.А. Мікули єврорегіони, участь у яких беруть області України, мають такі загальні особливості:

- всі вони сприяють розвитку транскордонної співпраці між обласними органами влади (державними адміністраціями і радами). При цьому, на жаль, органи управління нижчих ланок (район, селище, село) фактично вилучені із системи організації транскордонного співробітництва;

- крім єврорегіону «Буг», всі інші створені центральними органами влади при відповідній ініціативі знизу;

- організаційні структури всіх єврорегіонів подібні, сформовані за однією схемою. У них відсутні підрозділи по роботі з населенням та сприяння залученню коштів для реалізації транскордонних проектів окремими організаціями та підприємствами; відсутні моніторингові комісії; їх поточну діяльність забезпечують підрозділи органів влади, а не відокремлені структури [19, с.276].

Разом з тим єврорегіони за участю України застосували ряд особливих підходів. Зокрема, екоєврорегіон як модуль єврорегіону «Верхній Прут», ввели поняття «партнера» єврорегіону, створили окремий Карпатський фонд підтримки транскордонного співробітництва, метою якого є формування добросусідських відносин, соціальної стабільності і сприяння економічному прогресу на прикордонних територіях п'яти країн Карпатського єврорегіону [12, с.32].

Окрім загальних особливостей, характерних для єврорегіонів за участі Української сторони, кожен з них має свої специфічні ознаки. Спробуємо розглянути їх на прикладі Карпатського єврорегіону.

Почнемо з того, що він є першим (1993 р.) єврорегіоном, до складу якого увійшли області України, який до того ж включає прикордонні території країн посткомуністичної Центральної та Східної Європи [4, с.107].

Незважаючи на те, що всі вони вийшли із соціалістичного табору, у кожній з них різні темпи просування вперед і цю специфіку теж потрібно враховувати.

Створення та розвиток Карпатського єврорегіону відбувалися в дуже складних політичних умовах [4, с.109]. Бурхливі геополітичні зміни на рубежі 80-90-х років ХХ століття у Центральній і Східній Європі призвели до появи на карті світу нових суверенних держав, а з другого боку – до втрати між сусідніми народами традиційних взаємних стосунків. Більше того,

виникла реальна загроза постання нової «залізної зависи» між державами-сусідами. Щоб уникнути цього, 14 лютого 1993 року міністри закордонних справ Угорщини, Польщі та України підписали декларацію про створення Карпатського єврорегіону, де наголошувалось, що створення міжнародної асоціації сприятиме значному зростанню дружби та процвітанню країн даного регіону [8, с.312]. При цьому слід наголосити: ініціатива створення єврорегіону йшла від місцевих лідерів, а не була політичним рішенням столиць [13, с.83].

Об'єктивності ради зазначимо, що ейфорія і сподівання, ніби із створенням єврорегіону автоматично будуть розв'язані всі проблеми, не виправдалися. У 1998 році, коли відзначалося п'ятиріччя Карпатського єврорегіону, констатувалося: він, на жаль, не став панацеєю від усіх бід і дива не сталося.

Уряди Румунії та Словаччини, на думку деяких авторів, негативно сприйняли ідею заснування цієї організації, вважаючи, що її діяльність сприятиме дезінтеграції країн уздовж їх етнічних кордонів [4, с.109]. Однак Карпатський єврорегіон залишився відкритою асоціацією (і в цьому ще одна його особливість), до якої згодом долучилися прикордонні території Румунії і Словаччини.

Таким чином, до складу Карпатського єврорегіону входять адміністративно-територіальні одиниці п'яти сусідніх держав – Польщі, Румунії, Словаччини, Угорщини та України. На момент заснування асоціації у лютому 1993 року вона охоплювала територію 53 200 кв. км., де проживало 5 млн. чол. населення. У дні відзначення 15-ої річниці Карпатського єврорегіону (лютий 2008 року) його територія охоплювала понад 163 тис. кв. км., на якій проживає більше 16 млн. чол. [8, с.313].

Отже, за півторадесятилітню історію існування єврорегіону його площа та кількість населення зросли більш ніж у три рази і на сьогодні за цими показниками єврорегіон посідає першість. Це також одна із його особливостей, яка потребує ретельного аналізу і вивчення.

Унікальність Карпатського єврорегіону полягає і в тому, що це міжнародне утворення сформоване на кордонах п'яти сусідніх держав, об'єднаних спільною історією та культурою. Адже з кінця ХVІІІ століття і до 1918 року ця територія входила до складу Австро-Угорщини, а це у свою чергу сприяло розвитку спільної інфраструктури: транспортних, банківських та освітніх систем [12, с.17].

До особливостей Карпатського єврорегіону додаються і специфічні риси регіону Карпат та Тисянської долини, де він створений. Це етнічне різномаяття, релігійна багатоконфесійність, віддаленість від національних центрів і периферійність, унікальне біорізномаяття, над-

звичайна миролюбність, працелюбність та наполегливість населення [7, с.117].

На гірських територіях Карпатського євро регіону особливо відчувається залежність населення від екологічного стану довкілля, спричиненого природними факторами і людською безгосподарністю.

Гігантська дуга Карпатських гір довжиною 1500 і шириною 100-350 кілометрів починається на півдні Румунії і, проходячи через територію України, Словаччини, Польщі, Угорщини, Чехії тягнеться аж до Австрії. Їхня площа становить 209256 кв. км, що дорівнює майже п'яти територіям Швейцарії.

Румунська частина Карпат найбільша – 55 % їхньої площі, словацька частина – 17, українська – 11, польська – 10, угорська – 4, чеська – 3 відсотки. Цей найбільший гірський регіон Європи з давніх давен є рідною домівкою майже 20-ти мільйонів людей різних національностей, віросповідань, соціального статусу і стану. Однак, унікальним є те, що за всю історію між населенням Карпат не було жодних кровопролитних війн чи конфліктів на національному або релігійному ґрунті [11, с.4].

До ще однієї особливості цього євро регіону можна віднести мирну ментальність корінного населення Карпат, а водночас у міру свободолобиву. Тут живуть люди, які свято бережуть традиції, звичаї, самобутню культуру, народну творчість і мистецтво. Розділені різними мовами, діалектами, суспільно-політичними обставинами, але пов'язані суворими умовами гірського життя, вони споконвіку сповідують неписані закони і правила добросусідства.

Для України, як і для держав Карпатського регіону, збереження навколишнього природного середовища має доленосне значення в питаннях забезпечення повноцінного здоров'я населення Європи, його нинішнього і майбутнього поколінь. Адже гірські регіони і, зокрема, Карпати відіграють, без перебільшення, життєдайну роль на нашому континенті. По-перше, як джерела відновлення забрудненого повітря. По-друге, екосистеми гір забезпечують належний водний та кліматичний баланс, необхідний для існування людини. І, нарешті, гори є, мабуть, останнім місцем існування для багатьох видів флори та фауни [20].

Оскільки багато явищ, у тому числі й стихійних, не визнають кордонів, не розрізняють національностей, людям варто об'єднувати зусилля на основі історико-етнічної близькості або спорідненості, що є реальною передумовою процесів інтеграції.

Тому настільки важливою є увага до проблем збереження і розвитку соціального, економічного та природного потенціалу областей, що знаходяться по різні сторони кордонів на території Карпатських гір. І в цьому – черго-

ва особливість Карпатського євро регіону, який у травні 1996 року був прийнятий членом Асоціації Європейських прикордонних регіонів, до якої входили ще 56 подібних євро регіональних об'єднань. Це мало важливе значення для налагодження корисних контактів з іншими євро регіонами та фондами [21].

Показ специфіки функціонування євро регіонів на прикладі Карпатського ми обрали не випадково, адже на думку авторитетного вченого Є.Б.Кіш, саме діяльність Карпатського євро регіону є найбільш цікавим прикладом дослідження євро регіонального співробітництва України [13, с.17-18].

Отже, як бачимо, євро регіони за участі України як загалом, так і кожен з них зокрема мають ряд особливостей, з'ясування і комплексне вивчення яких дозволить вибудувати цілісну мозаїку євро регіональної співпраці.

Оскільки метою створення євро регіонів насамперед є розгортання діяльності, яка допомагала б зближенню локальних спільнот і органів влади прикордонних регіонів, економічній співпраці, розвитку комунікацій, захисту довкілля, культурно-освітній діяльності, туризму тощо, то вони за правильної організації діяльності мають велике майбутнє.

Розробка справді об'єктивної та концептуально виваженої позиції ЄС щодо України потребує формування вітчизняної наукової школи в її класичному розумінні по вивченню питань кордонів та прикордонних регіонів. Тому за умов нових радикальних змін на європейському континенті в контексті європейської інтеграції на порядок денний постає проблема комплексних наукових досліджень кордонів нашої держави та аналізу питань європейської інтеграції України [13, с.56].

Сьогодні, на жаль, науковці змушені констатувати, що в Україні не вдалося виробити ефективно діючих моделей євро регіонів [13, с.116]. Впродовж років відбувалася ідеалізація і міфологізація їх діяльності, особливо ролі, значення і завдань. На думку дослідників, прискіпливий аналіз документів створення євро регіонів України, де визначені їх цілі і завдання, яскраво демонструє невідповідність реалій раніше визначеним цілям та завданням. Ясна річ, не можна говорити про повний нульовий ефект їх діяльності, оскільки епізодичні успіхи несистемного характеру були досягнуті здебільшого завдяки фінансовій підтримці фондів ЄС переважно у культурній сфері. На жаль, втілення комплексних соціально-економічних проектів та програм, здебільшого, залишається на папері.

У цьому контексті заслуговують на увагу такі принципи положення.

1. Відсутність належного державного фінансування проектів транс кордонного співробітництва та розвитку євро регіонів.

2. Недостатня ефективність діючих інституцій (агентств, центрів, які переважно зосереджені на забезпеченні самодостатнього розвитку) для формування спільноти менеджерів європейських грантів та розробки актуальних для прикордоння проектів, що також не сприяє динамічному розвитку євро регіонів України.

3. Відсутність реальної програми трансформації вже наявних неефективних євро регіонів України, їх невідповідність євро стандартам.

4. Відсутність у населення західних прикордонних регіонів України євро регіональної ідентичності, під якою розуміють відсутність популяризації ідеї євро регіонів в Україні за умов, коли ця ідентичність не стала внутрішньою сутністю населення українського прикордоння.

Важливо усвідомити той факт, що ані система євро регіонів, ані транскордонне співробітництво загалом повністю не вирішують усіх проблем прикордоння. Вони лише слугують інструментами реалізації поставлених завдань, оскільки євро регіональна співпраця сприяє до того ж нівеляції історичних кривд і образ, які важко долаються у поліетнічному мультикультурному середовищі прикордоння.

Поділяємо думку колег-дослідників з приводу того, що проблеми євро регіонів України не стільки у їх кількісних параметрах, а насамперед у якісних, системних характеристиках [13, с.118]. Саме системний підхід до розвитку євро регіонів України вимагає реалізації комплексу насамперед економічних, організаційних та інституційних важелів їх розбудови. У цьому контексті виключно важливою є розробка із застосуванням системних підходів та євро регіональних стандартів спеціальних комплексних програм розвитку євро регіонів України після розширення Євросоюзу на Схід. У нових геополітичних умовах слід по-новому осмислити новий статус та роль євро регіонів України, які фактично виявились не готовими до процесу розширення ЄС і безпосереднього наближення кордонів Євросоюзу до України. Євро регіонам України не вдалося у повній мірі адаптуватися до нових умов роботи і вийти за рамки в основному декларативно-політичного співробітництва. Саме тому євро регіональна співпраця, як і транскордонне співробітництво України загалом, потребують системної якісної трансформації в інтересах найширших верств населення, яке проживає на цих територіях.

Перспективи функціонування євро регіонів за участі України значною мірою залежать від того, наскільки вдасться перебороти гальмівні фактори в їх діяльності. Головними ж перешкодами для ефективного функціонування української сторони у рамках євро регіонів є:

- відсутність систематичного та перспективного підходів до організації євро регіональної співпраці;
  - низький рівень залучення організацій української сторони в діяльність та реалізацію цілей євро регіонів, відсутність єдності в розумінні змісту та характеру транскордонного співробітництва. Адже Європейська конвенція трактує транскордонне співробітництво, як спільні дії в контексті розвитку добросусідських відносин між територіальними общинами або органами влади. І ця обставина є принциповою при оцінці стану та визначенні шляхів подальшого розвитку транскордонного співробітництва;
  - низький рівень підготовки кадрового потенціалу в регіональних органах управління, очікування ними вказівок і відсутність власної ініціативи;
  - відсутність в бюджетах коштів для фінансового забезпечення транскордонної співпраці;
  - недостатність опрацювання та впровадження відповідних організаційних методів, інструментів, принципів, процедур, структури і правового регулювання співпраці [18, с.159].
- Як вважають науковці, в Україні існує потреба формування та розвитку системи транскордонного співробітництва, яка забезпечить:
- допомогу організаціям, інституціям та зацікавленим особам у реалізації проектів транскордонної співпраці;
  - доступ до інформації щодо коштів, призначених на розвиток транскордонного співробітництва;
  - підготовку кадрів, що займаються транскордонною співпрацею;
  - постійний моніторинг проблем і потреб транскордонної співпраці;
  - обмін досвідом транскордонного співробітництва, представлення позитивних прикладів практичної співпраці у рамках євро регіонів;
  - пошук, комунікацію та заохочення партнерів до транскордонної співпраці в рамках програм ЄС;
  - ефективну презентацію інтересів місцевих органів самоврядування на форумах європейських інституцій та організацій, які займаються транскордонною співпрацею [18, с.160].

Суттєвим недоліком державної регіональної політики в Україні є фактична відсутність ефективних інструментів для її реалізації, невикористання можливостей, пов'язаних із застосуванням інноваційних підходів та ініціатив щодо подолання проблем регіонального розвитку.

Зовнішні виклики і внутрішні проблеми у своїй сукупності спричиняють різку диференціацію українських регіонів, у тому числі прикордонних, у першу чергу за показником рівня людського розвитку. Це створює соціальну на-

пруженість і веде до наростання відчуженості між громадами та регіонами, що становить загрозу національній безпеці Української держави. А тому важливим кроком для виходу із такого становища є використання транскордонних кластерів у різних галузях економіки. Досвід впровадження кластерів у Європі свідчить, що спеціалізація народногосподарських комплексів у прикордонному співробітництві значно скорочує витрати та підвищує ефективність економіки, завдяки замкнутому виробничому циклу.

Наявність в Україні 19 прикордонних регіонів із загальною кількістю 25, сукупна площа яких становить біля 77% території усієї держави, дає підстави виокремити діяльність у сфері творення транскордонних кластерів та використання результатів їх діяльності у довготермінову загальнодержавну стратегію.

Прикордонні території України входять до трьох основних видів транскордонних регіонів:

- за участю регіонів нових держав-членів ЄС;
- за участю регіонів СНД;
- морський транскордонний регіон.

Зокрема, українсько-румунський транскордонний регіон охоплює Закарпатську, Івано-Франківську, Чернівецьку та Одеську області України й 5 повітів (жудеців) Румунії, а саме – Сату-Маре, Марамуреш, Сучава, Ботошань та Тулча. Площа регіону становить 100 872 км. кв., населення – 8,3 млн. осіб.

Найбільш густонаселеним є українсько-угорський регіон. Щільність населення тут складає 97 осіб/км. кв., а площа даного регіону становить 26 тис. км. кв.. До його складу входять лише три області – дві області (медье) Угорщини – Саболч-Сатмар-Берег і Боршод-Абауй-Земплен, а також Закарпатська область України.

Закарпатська область також утворює з Кошицьким та Пряшівським краями Словаччини українсько-словацький транскордонний регіон, а з Люблінським і Підкарпатським воєводствами Польщі, а також Волинською та Львівською

областями України – українсько-польський транскордонний регіон [24, с.203-204].

Транскордонні регіони України останнім часом досить потужно розвиваються на основі відповідних міжнародних угод, конвенцій та договорів. Це, зокрема, Карпатська конвенція, Ініціатива щодо сталого просторового розвитку у басейні річки Тиса, Дунайська транскордонна ініціатива тощо.

Європейський Союз та Рада Європи роблять планомірні і цілеспрямовані кроки для творення «Європи без роз'єднуючих кордонів» та забезпечення «територіального вирівнювання» між регіонами з метою зменшення диспропорцій у їх розвитку. Підтвердженням особливого значення такої політики та пріоритетності пов'язаних з її реалізацією завдань є розробка низки важливих правових інструментів на підтримку транскордонного співробітництва, зокрема, Мадридської конвенції та додаткових протоколів до неї, Регламенту Європейського Парламенту та Ради 1082/2006 про Європейські угруповання з питань міжтериторіального співробітництва (EGTC) від 5 липня 2006 року та інших.

Для України ухвалення цих документів має також серйозні наслідки. Тому нова державна регіональна політика повинна передбачати можливості для розширеного представництва регіонів в європейському економічному та політичному просторах.

Отже, особливою ознакою державної регіональної політики сучасності є транскордонне співробітництво з його вищою еволюційною формою – єврорегіонами, що мають на меті зміцнення добросусідських відносин та створення умов для більш тісної координації дій у сфері інтеграції економік суміжних країн. Це досягається цілим комплексом заходів і, зокрема, шляхом формування транскордонних кластерів, які є її інноваційним елементом та рушійною силою для динамічного і сталого розвитку транскордонних регіонів, що потребує подальшого дослідження і вивчення.

1. Артёмов І.В. Проблеми і перспективи входження України в Європейський Союз: Навчальний посібник. – Ужгород: Ліра, 2007. – 384 с.
2. Балабко Александр. Еврорегион «Нижний Дунай»: шаг к сотрудничеству // Людина і влада.- 1999.- № 11-12, . – С. 78-86.
3. Буглай Н.М. Особливості й перспективи функціонування єврорегіонів України // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – Вип. 17: Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С.В. Віднянський. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2008. – С. 277-290.
4. Будівництво нової Європи. Прикордонне співробітництво у Центральній Європі / За ред. Василя Гудака. – Ужгород: «Закарпаття», 1997. – 116 с.
5. Верменич Я.В. Територіальна організація в Україні як наукова проблема: регіонально-історичний та політико-адміністративний виміри. – К., 2008. – 160 с.
6. Гакман С.М. Еврорегион «Верхній Прут» у контексті транскордонного співробітництва України, Республіки Молдова та Румунії // Вісник Держкомнаціміграції України. – 2002.- №2. – С.122-131.
7. Гарагонич Василь. Роль діаспори у розвитку Карпатського єврорегіону // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Тези доповідей другої міжнародної науково-

- практичної конференції. Львів, 18-20 червня 2008 р. – Львів, 2008. – С. 116-117.
8. Гарагонич В.В. Проблеми становлення та розвитку Карпатського єврорегіону і його участь в інтеграційних процесах // Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участь в інтеграційних процесах: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Луцьк, 16-17 жовтня 2008 р. / За ред. В.Й. Лажніка і С.В. Федонюка.- Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського національного університету ім. Лесі Українки, 2008. – С. 310-314.
  9. Горбовий А.Ю., Степанюк О.М. Особливості функціонування єврорегіонів як форми транскордонного співробітництва // Функціонування єврорегіонів в умовах трансформаційної економіки: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 7-8 жовтня 2009 року. – Чернівці, 2009. – С. 23-26.
  10. Давидов Д.М. Приграничное и трансграничное сотрудничество как фактор развития эскавного региона России // Вестник Российского государственного университета им. И. Канта. – Серия: гуманитарные науки. Вып.6 – Калининград, 2008. – С. 72-77.
  11. Земля, наближена до неба. – Ужгород: Карпати. 2008. – 48 с.
  12. Ілько Ігор, Палінчак Микола, Лендєл Мирослава. Карпатський єврорегіон як модель регіонального співробітництва у Центральній і Східній Європі. – Ужгород, 1998. – 43 с.
  13. Кіш Є.Б. Центральна Європа в сучасній системі єврорегіональної інтеграції: Монографія. – Ужгород: Ліра, 2008. – 440 с.
  14. Кузьмин В.М. Политическая лимология в системе наук о границах: исследование приграничных регионов // Вестник Российского государственного университета им. И. Канта. – Серия: гуманитарные науки. Вып. 6 – Калининград, 2008. - С. 65-71.
  15. Лендел М.А., Мікловда В.П., Жулканич О.М. Єврорегіони у транскордонному співробітництві: досвід країн ЄС та можливості трансформації його в Україні // Транскордонне співробітництво в умовах розширення Європейського Союзу на Схід: Монографія / В.П. Мікловда, М.А. Лендел, С.С. Слава, С.В. Сембер та ін. – Ужгород: Карпати, 2006. – С. 42-66.
  16. Лендел М.А., Станкова Г.В. Роль Карпатського єврорегіону у транскордонному співробітництві // Там само. - С. 89-104.
  17. Мікловда В.П., Студеняк П.Ю. Зовнішньоекономічні зв'язки на регіональному прикордонному рівні: Навчальний посібник. – Ужгород, 2009. – 128 с.
  18. Мікула Н. Єврорегіони: досвід та перспективи. – Львів: ІРД НАН України, 2003. – 222 с.
  19. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: Монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
  20. Новини Закарпаття. - 2009 . – 21 березня.
  21. Про діяльність секретаріату Карпатського єврорегіону за період з 1 липня 1995 року до 30 червня 1997 року / Поточний архів Секретаріату Карпатського єврорегіону.
  22. Студенников Ігор. Транскордонне співробітництво та його роль у процесі європейської інтеграції України // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – Вип. 15: Міжвідомчий збірник наукових праць. / Відп. ред.. С.В. Віднянський. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. – С. 309-322.
  23. Транскордонне співробітництво як альтернатива новій «залізній завісі» та конфліктам: комплексне дослідження. – Ужгород: Карпати, 2007. – 240 с.
  24. Транскордонне співробітництво та розвиток транскордонних кластерів./ Під ред.. В.С. Куйбіди, А.Ф. Ткачука, В.В. Толкованова. – К.: Крамар, 2009. – 242 с.
  25. Чубарь О.Г., Бондаренко В.М. Досвід функціонування єврорегіонів на території України // Транскордонне співробітництво в умовах розширення Європейського Союзу на Схід: Монографія / В.П. Мікловда, М.А. Лендел, С.С. Слава, С.В. Сембер та ін. – Ужгород: Карпати, 2006. – С. 67-86.
  26. Süli-Zakar István. Kárpátok eurorégió: 15ÉV A HATÁROKON ÁTIVELŐ KAPCSOLATOK FEJLESTÉSÉÉRT. - Debrecen, 2008. – 502 с.

РЕЗЮМЕ
ОСОБЕННОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ
ЕВРОРЕГИОНОВ ПРИ УЧАСТИИ УКРАИНЫ

Гарагонич В. В. (Киев)

В статье раскрываются особенности и перспективы функционирования еврорегионов при участии Украины. Автор отмечает, что при правильной организации деятельности еврорегионов они могут стать мостами для сотрудничества соседних стран. Акцентируется внимание на факторах, преодоление которых может открыть лучшие перспективы для развития Украинских еврорегионов.

Ключевые слова: Европейский Союз, трансграничное сотрудничество, евроинтеграция, еврорегион, региональная политика, приграничные территории.

SUMMARY
FEATURES AND PROSPECTS OF FUNCTIONING OF EUROREGIONS ARE AT
PARTICIPATION OF UKRAINE

V. Garagonich (Kyiv)

In the article features and prospects of functioning of the euroregions are exposed at participation of Ukraine. An author marks that correct organization of activity of the euroregions they can become bridges for the collaboration of nearby countries. Attention applies on factors overcoming of which can open the best prospects for development of the Ukrainian euroregions.

Key words: the European Union, transborder cooperation, eurointegration, Euroregion, Regional policy, border territories.